

APOSTOLI- ÉS EGYHÁZATYÁK JÉZUSRÓL

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.2. 2014.07.30.)

Az apostolok közvetlen tanítványai voltak az úgynevezett apostoli atyák, az őket követő nemzedékek pedig az egyházatyák. Az első három évszázadból származó írásaik világosan bizonyítják, hogy a Messiás kettős természetébe, és az Istenség hármasságába vetett hit nem a 4. században, az egyetemes zsinatokkal kezdődött, hanem az apostoli tanúságtétel folytatása volt. Az óegyházi tanítók műveiből itt és most csak válogatást közlünk, mert néhány fontos szerző és mű magyar nyelven¹ még kiadatlan.

Római Clemens (Szent Kelemen)

Apostoli munkatárs, püspök, vértanú

Ókeresztény írók 3. (fordította Ladocsi Gáspár)

1. levele a korinthusiakhoz [90. körül]

XXII. Mindezeket a Krisztusba vetett hit erősíti meg. A Szentlélek által ugyanis ő maga hívott meg bennünket ilyenféleképpen: „Jöjjetek, gyermekeim, hallgassatok reám, az Úr félelmére tanítalak titeket. 2. Ki az az ember, aki élni akar, aki szeretne jobb napokat látni? 3. Nyelvedet tartóztasd meg a rossztól, 4. fordulj el a rossztól és tedd a jót, 5. keresd a békességet, és törekedj utána! 6. Az Úr szemei az igazakon, fülei az őt kérlelőkön, az Úr tekintete ott van a gonosztevő felett, hogy még az emlékezetüket is eltörölje a földről. 7. Az igaz felkiált, és meghallgatja az Úr, minden szorongatásából kiszabadítja őt. 8. Sokban szorongatják az igazat, de mindezekből megszabadítja őt az Úr.” (Vö. Zsolt 34:12, 33:12, 18:20).

XLVI. 6. Nemde egy Istenünk van, egy a Krisztusunk, egy a reánk áradó kegyelem Lelke, és egy a mi hivatásunk Krisztusban? 7. Miért tépjük, és miért szagatjuk szét Krisztusnak tagjait ... ?

Antiókhiai Ignatiosz (Szent Ignác)

Apostoli atya, püspök, vértanú

Ókeresztény írók 3. (fordította Vanyó László)

¹ Egyházatyák magyarul: Ókeresztény írók 1-20. kötet (Szent István Társulat), Ókeresztény örökségünk sorozat (Jel Kiadó), Catena Monográfiák sorozat (Kairosz Kiadó).

Levele az efézusiakhoz [107-112. között]

VII. 2. Egy orvos van,
testi és lelki,
aki született és születetlen,
a testben levő Isten
a halálban igazi élet,
aki Máriától és Istentől való,
először szenvedő,
majd szenvedéstől mentes,
a mi urunk Jézus Krisztus.

XVIII. 2. Mária hordozta ugyanis méhében Istenünket, Jézust, a Khrisztoszt Isten rendelkezésének megfelelően, aki Dávid magjából való, de mégis a Szentlélektől...

XIX. 3. Leronttatott a tudatlanság, a régi királyság összeomlott, amikor megjelent Isten ember módon az örök élet újdonságában.

Levele a magnésziaiakhoz [107-112. között]

I. 2. Az Istenhez leginkább illő névre méltatva, melyet bilincsekben hordok, magasztalom az egyházakat, azért imádkozom, hogy bennük Jézus Krisztus – aki életünk mindörökké – testének és Lelkének egysége legyen meg, a hité és szereteté, melynél előbbre való nincsen, és a legfontosabb legyen meg bennük: Jézus és az Atya egysége. Benne kiálljátok evilág fejedelmének támadásait, és azokat kikerülve Istent nyeritek el.

Levele a trallésziakhoz [107-112. között]

VII.1. Őrizkedjétek az ilyenektől. Így is lesz nálatok, ha nem fuvalkodtok fel, ha elszakíthatatlanok lesztek az Isten Jézus Krisztustól és az apostolok rendelkezéseitől.

Levele a rómaiakhoz [107-112. között]

VI. 3. Engedjétek, hogy Istenem szenvedésének utánzója legyek! Akiben ő van, az megérti, mit akarok, érezzen együtt velem, tudván, mi ösztönöz engem.

Levele a szmirnaiakhoz [107-112. között]

(fordította Vanyó László, javította Bugár M. István)

I. 1. Dicsőítem Jézus Krisztust, az Istent, aki titeket oly bölccsé tett; egyesített ugyanis benneteket tökéletesítve a megingathatatlan hitben, mintegy az Úr Jézus Krisztus keresztyére szegezve testben és lélekben, és Krisztus vére által megsziárdított a szeretetben, teljesen bizonyossá téve titeket Urunkra vonatkozóan...

Pseudo-Clemens (ismeretlen szerző)

Ókeresztény írók 3. (fordította Ladocsi Gáspár)

Római Szent Kelemen neve alatt fennmaradt prédikáció [2. sz.]

I. 1. Testvéreim, nekünk úgy kell gondolkodnunk Jézus Krisztusról, mint Istenről, mint élők és holtak bírójáról, és nem szabad keveset gondolnunk megváltásunk felől.

Arisztidész

Görögországi filozófus, ügyvéd, apologéta

Ókeresztény írók 8. (fordította Fodor György)

Apológia [125. körül, szír változat]

II. rész (...) A keresztények Jézusra, a Messiásra vezetik vissza vallásuk eredetét. A legmagasztosabb Isten Fiának nevezik. Azt mondják, hogy Isten lejött az égből, egy zsidó szűztől testet vett fel és húsba öltözött, s hogy Isten Fia az ember leányában lakozott. Ezt az „örömhír” tanítja így, melyet egy rövid idő óta felolvasnak egymás között, és amelyet buzgón hirdetnek.

(Szent) Jusztinosz

Palesztinai pogány származású filozófus, apologéta, vértanú

Ókeresztény írók 8. (fordította Vanyó László, javította Bugár M. István)

Apológia I. [155. körül]

VI. 2. Őt imádjuk és tiszteljük mi, meg a tőle jött Fiút, aki megtanította nekünk mindezeket, s a hozzá hasonult angyalok seregét, és a próféta Lelket; értelemben és igazságban hódolunk előttük, s mindenkinek, aki akarja, átadjuk mindezeket irigység nélkül, ahogy magunk is tanultuk.

XIII. 3. Most be fogjuk bizonyítani azt, hogy mi ésszerűen tiszteljük Jézus Krisztust, aki mindezt tanította, és éppen ezért született közénk, kit Judeában, Tibérius császár prokurátora, Pontius Pilátus alatt feszítettek keresztre, mert megértettük, hogy ő valóban Isten Fia, ezért második helyen tiszteljük, harmadsorban pedig a próféta Lelket. 4. Azért vádolnak minket örültséggel, mert a második helyet a változatlan és örök Isten után, a mindenség szülője után, mint vélik, mi egy megfeszített embernek adjuk, merthogy ők nem ismerik ennek misztériumát, mi meg arra intünk titeket, figyeljetek ránk, amikor azt elmagyarázzuk.

XXII. 1. Az Isten fiát, akit Jézusnak hívnak, még ha csak közönséges módon pusztán ember lett volna is, bölcsessége által lehetne Isten Fiának mondani, merthogy „istenek, emberek atyjának” nevezi minden író az Istent. 2. Mi azonban azt állítjuk, hogy sajátos módon, a szokványos születési formától eltérő módon született ő, az Isten Igéje az Istentől, mint az előbbiekben mondtuk, és mint ilyen, hasonló a ti Hermészetekhez, akiről azt mondjátok, hogy az Istentől hírt hozó Ige.

XXIII. 2. Egyedül csak ő, Jézus Krisztus született sajátos értelemben Istentől Fiúként, Isten Igéjeként, Elsőszülöttjeként és Erejeként, az ő akaratából lett emberré és bennünket megtanított ezekre, hogy az emberi nemet megváltoztassa és fel-emelje.

LXI. 3. Ezután elvezetjük oda őket, ahol a víz van, és ahogyan mi is újjászülettünk, ugyanúgy ők is újjászületnek, a mindenség Atyja, uralkodó Istene, és a mi megváltónk, Jézus Krisztus, és a Szentlélek nevében elvégzik ezt a lemosdást a vízben.

LXIII. 14. A zsidók mindig is úgy tartották, hogy a mindenség Atyja beszélt Mózes-szel, márpedig az, aki beszélt vele, az az Isten Fia volt, akit angyalnak és apostolnak is nevez² az Írás, és ezért méltán korholta őket a prófétai Lélek meg maga Krisztus is, mert sem az Atyát, sem a Fiút nem ismerték. 15. Akik ugyanis a Fiút Atyának mondják, azok lelepleződnek, mert nem ismerik az Atyát, és arról sem tudnak, hogy a mindenség Atyjának van Fia, aki Isten Igéje és Elsőszülöttje, és Isten.

Apológia II. [155-160. között]

VI. 3. Az ő Fia, akit egyedül lehet valóban Fiúnak mondani, az Ige, aki minden teremtetést megelőz, aki vele van és tőle születik: vele teremtett meg mindent³ a kezdetben; ő a Krisztus, ami annyit jelent, hogy Fölkent, és hogy általa rendezett el mindent az Isten, de még ezzel a névvel is valami megfoghatatlant jelölünk, ugyanúgy, ahogy az Isten szó sem név valójában, hanem egy alig kifejezhető dolgról alkotott, az emberi természethez szabott elképzelést nevesít.

XIII. 4. Mert minden, amit bárki helyesen mondott, az miénk, keresztényeké; mivel mi Isten után a születetlen és kimondhatatlan Istentől való Igét (Értelmet) imádjuk és szeretjük,⁴ ki értünk emberré lett, hogy szenvedéseink részeseként gyógyítson minket.

² Értsd: „akit hírnöknek [*angelosz*] és küldöttnek [*apostolosz*] is nevez...”, mert az Atya küldte, és sokat tanított is. A Fiú nem angyali lény vagy különleges ember, hanem Isten (ld. a 15. vers végét).

³ A teremtés kizárólag Isten műve, és mivel a Fiú minden teremtetést megelőz, és mindent ő teremt, Isten volta egyértelmű.

⁴ Nem elválasztja Istent és az Igét, hanem ellenkezőleg, az egységét akarja állítani: amiképpen az ember és értelme egy, úgy Isten és Igéje (Értelme, Szava) is egy.

Párbeszéd a zsidó Trifónnal [160. körül]

XLVIII. 1. [Trifón:] Különösnek találom, és teljes egészében igazolhatatlannak is tűnik előttem, mikor mondtad, hogy az idők kezdete előtt létezett Isten ez a Krisztus, majd embernek született, és hogy bár embertől született, nem ember ő; de nemcsak különösnek találom, hanem esztelenségnek is.

LXIII. 5. Aki mellett tanúságot tesz az, aki ezt írta [ti. a 44/45. zsoltárt], azt imádni kell, az Isten és Felkent, mellette tanúságot tesz, mint azt az előbbi sorokban világosan kifejezi. Akik pedig benne hisznek, egyek lélekben és közösségükben [*szünagógé*], vagyis egyek az Egyházban...

LXVIII. 1. Erre Trifón: – Hihetetlen és szinte lehetetlen dolgot akarsz ugyanis igazolni, mikor az Isten születéséről és emberré levéséről beszélsz.

LXVIII. 9. Bár arra kényszerülnek, hogy elismerjék, hogy Krisztusra értendők azok az írások, melyekről beszélünk, melyek nyilvánvalóan bizonyítják, hogy Krisztus szenvedésre képes, imádandó és Isten, s amelyeket az imént előttem elemeztem, mégis azt merészelik állítani, hogy ő [ti. Jézus] nem a Krisztus, bár vallják, hogy a Krisztus majd el fog jönni, szenvedni fog és uralkodni, s imádandó Isten lesz: és hogy ez így mennyire nevetséges és esztelen dolog, rá fogok világitani.

CXXVIII. 1. És hogy Úr a Felkent, és Isten Fiaként Isten, s korábban csodálatos módon férfiúként, angyalként és a tűzfényben jelent meg, mint a csipkebokorban, így jelent meg a Szodomán beteljesített ítéletben is, azt már annyi mindennel bizonyítottunk.

Szardeszi Melitón

Szíriai püspök

A húsvétról [160-170. között]

Ókeresztény írók 8. (fordította Vanyó László, javította Bugár M. István)

(8) Mert Fiúként született,
báránként vezették,
juhként leölték,
eltemették mint embert,
feltámadt a halálból mint Isten,
az, aki természetében Isten és ember.

(9) Ő az, aki minden,
törvény, amennyiben ítél,
Ige, amennyiben tanít,
Kegyelem, amennyiben megvált,
Atya, amennyiben szülő,

Fiú, amennyiben szülött,
bárány, amennyiben szenved,
amennyiben eltemetik, ember,
amennyiben feltámad, Isten.

(10) Ez Jézus Krisztus, akinek dicsőség mindörökké. Ámen.

(95) Így emelték fel a fára és feliratot raktak föléje, mely
jelezte, kit öltek meg. Ki volt ez? Nehéz megmondani,
És még félelmetesebb nem megmondani. Halljátok
azonban remegve, ki az, aki miatt rengett a föld:
Mefeszítették azt, aki felfüggesztette a földet,
felfeszítették azt, aki kifeszítette az eget.
A fára függesztették azt, aki megszilárdította a mindenséget
Az Urat alázták meg. Istent gyilkolták meg.
Izrael királyát egy izraelita jobbja veszejtette el.

(100) Ő azonban feltámad halottaiból,
és felmegy az ég fenségébe.
Az Úr, aki magár öltötte az embert,
és szenvedett a szenvedőkért,
és megkötözték a fogolyért,
elítélték az elítéltért,
és eltemették a sírban fekvőért...

(105) Ő az, aki az eget és a földet alkotta,
és kezdetben az embert teremtette,
akit a törvény és a próféták hirdettek,
aki a Szűzben testesült meg,
akit mefeszítettek,
akit a földbe temettek,
aki halottaiból feltámadt,
s aki felment a menny magasságába,
aki az Atya jobbán ül,
akinek hatalma van ítélni és megváltani mindent,
ami által az Atya alkotott mindent kezdettől fogva örök időnkig.

(105) Ő az Alfa és az Ómega, a kezdet és a Vég,
– kimondhatatlan kezdet és felfoghatatlan vég – „Ez a Krisztus”.

Krisztus megtestesüléséről, III. könyv (VII. töredék)

Akik ésszel bírnak, azok számára semmiféle szükségszerűség nem következik
abból, amit Krisztus megkeresztelkedése után cselekedett, az ő testének és lelké-
nek igazsága és valósága hasonlatos a mi emberi természetünkhöz. Amiket Krisz-
tus a keresztség után cselekedett, főképpen a csodák, rávilágítanak az ő testbe
rejtett istenségére, s meggyőzték erről a világot. Egyszerre volt Isten és tökéletes

ember, meggyőzött bennünket két lényegéről, és megkeresztelkedése után a három éven át véghezvitt csodáival istenségéről, megkeresztelkedése előtti harminc évével pedig emberségéről, ez alatt az idő alatt a testhez tartozó gyengeségek elfedték istenségének jeleit, noha az idők előtt létező igaz Isten ő.

A hitről (XVI. töredék)

Ő a holtak nyugodalma, az elveszettek megtalálója,
világosság a sötétben levőknek, a foglyok megmentője,
(az üldözöttek pásztora), az egyház vőlegénye,
a kerubok kocsija, az angyali seregek vezére,
Isten az Istentől, Fiú az Atyától,
Jézus Krisztus, király mindörökké.”

A keresztről (XV. töredék)

Fordította Bugár M. István (kézirat, a fordító engedélyével)

Ezért jött el hozzánk,
ezért, jóllehet testetlen volt, testet szőtt magának formánkból,
mikor báránként mutatkozott, a pásztor ő maradt,
mikor szolgának tartották, fiúságát meg nem tagadta,
mikor Mária viselős volt Vele, ő az Atyát viselte,
mikor a földön járt, az eget betöltötte,
mikor újszülöttként mutatkozott, természetének örökkévalóságát meg nem hazudtolta,
mikor testet öltött magára, istenségének egyszerűségét nem korlátozta,
mikor szegénynek vélték, gazdagságától nem volt megfosztva,
mikor mint ember táplálékra szorult, mint Isten nem szűnt meg a földkerekséget táplálni,
mikor szolga formáját vette fel, az Atya formáját meg nem változtatta,
mindenné lett változatlan természettel,
Pilátus előtt állt és az Atya mellett ült,
a fához szegezték, és a mindenséget ő tartotta.

Homília a lélekről és testről (XIV. szír nyelvű töredék)

Fordította Bugár M. István (kézirat, a fordító engedélyével)

Miféle új misztérium ez?
A bírót elítélik, s ő hallgat,
a láthatatlan látszik, s nem szégyelli,
a megfoghatatlant megfogják, s nem méltatlankodik,
s kifeszíthetetlenlétet kifeszítik, s nem tiltakozik,
a szenvedéstől ment szenved, s nem kiált bosszút,
a halhatatlan meghal, s nem tesz ellene,
a mennyeit földbe temetik, s eltűri: mi ez az új misztérium?

Antiókhiai Theophilosz (Teofil)

Szíriai püspök

Ókeresztény írók 8. (fordította Orosz László)

Levél Autolükoszhoz [180. körül]

I. könyv 7. Ki ez az orvos? Isten, ki Igéjével és Bölcsességével gyógyít és támaszt életre. Igéje és Bölcsessége révén teremtette Isten a mindenséget: az ő Szavára szilárdultak meg az egek, s az ő Lelkétől annak összes seregei.⁵

II. könyv 15. Ugyanilyen módon az égitestek létrejöttét megelőző három nap képmása a Háromságnak:⁶ az Istennek, az ő Igéjének és Bölcsességének. Negyedik jelképként pedig ott az ember, aki a fényre rászorul, úgymint most már együtt lehetnek: Isten, Ige, Bölcsesség, Ember. Emiatt keletkeztek negyednapra az égitestek.

Lyoni Eirénaiosz / Irenaeus (Szent Ireneusz)

Dél-Franciaországi püspök, vértanú

Ókeresztény írók 8. (fordította Németh László, javította Bugár M. István)

Az apostoli igehirdetés feltárása [190. körül]

3. (...) Márpedig ezt az a hit biztosítja nekünk, amelyet a presbiterek, az apostolok tanítványai adtak át nekünk, mi is ezt adjuk tovább (a hagyományban). Elsősorban azt hagyták meg, hogy emlékezzünk: elnyertük a keresztséget a bűnök bocsánatára Istennek az Atyának a nevében, és Jézus Krisztusnak, Isten Fiának a nevében, aki megtestesült, meghalt és feltámadt, és Isten Szent Lelkének a nevében.

5. Íme tehát (ennek a tanításnak) kifejtése: Egyetlen Isten az Atya, teremtetlen, láthatatlan, a mindenség teremtője, más Isten nincsen fölötte, és más Isten nincsen alatta, és ez az Isten értelmes, és ezért a teremtést az Értelemmel [Igével] vitte véghez, és az Isten lélek, a Lélek által rendezett el mindent, ahogy a próféta mondja: „Az Úr szava által szilárdította meg az eget és Lelke által van minden ereje.”

31. [Krisztus] Egyesítette az embert Istennel, és létrehozta Isten és ember közösségét. Más módon nem tudtunk volna részesülni a romolhatatlanságból, ha ő nem jött volna el hozzánk.

⁵ Theophilosz egy görög keresőnek ír, leegyszerűsítve érvel. A Fiúra („Ige”) és a Szentlélekre („Bölcsesség”) többnyire az általa kiemelt tevékenységük alapján utal, nem megy tovább.

⁶ A ma ismert óegyházi irodalomban itt fordul elő először a gör. *triasz* = „Háromság”.

40. Ha tehát Isten Igéje – „mindenben övé az elsőség” – igaz ember, „csodálatos tanácsadó és erős Isten”, az embert újra közösségre hívja Istennel, azért, hogy a vele való közösség által elnyerjük a részesedést a romolhatatlanságból.

47. Tehát Úr az Atya és Úr a Fiú, és Isten az Atya és Isten a Fiú, mert aki Istentől született, az Isten. Eképpen természetének lényege és hatalma szerint egyetlen Istennek mutatkozik, másrészt pedig megváltásunk üdvrendje [oikonomiája] szerint Fiú és Atya. Mert a minden létező Atyja láthatatlan és minden lény számára megközelíthetetlen, s ezért azoknak, akik az Istenhez akarnak közeledni, a Fiú által kell elnyerniük az Atyához vezetést. Világosabban és még érthetőbben, nyilvánvalóbban Dávid így fejezi ki magát az Atyáról és a Fiúról: „Trónod Isten, mindörökkön örökké, szeretted az igazságot és gyűlölted az igazságtalanságot, ezért bőségesebben kent fel téged Isten az öröm olajával, mint társaidat.” (Zsolt 44:7-8). Valóban a Fiú minthogy Isten, az Atyától, azaz Istentől megkapta az örök birodalom trónját és a felkenés olaját bőségesebben mint társai. A felkenés olaja a Lélek, tehát ő kente fel, és társai a próféták, az igazak, az apostolok, és mindaz, aki megkapta a részesedést birodalmából, azaz a tanítványai.

52. Tehát az, hogy Krisztus az Isten Fia az egész világ előtt létezett, az Atyával és az Atyánál, ugyanakkor közel volt az emberekhez...

54. (...) Az Emmánuelnek pedig ez a fordítása: Isten velünk, vagy kívánságot fejez ki a próféta, mintha azt mondaná: Isten legyen velünk! Ennek felel meg az ígéret kinyilatkoztatása által sugallt értelmezés: „Íme – mondja – a Szűz foganni fog és egy fiút szül ő, aki Isten, hogy velünk legyen”, ugyanakkor egészen elcsodálkozik a dolgon, hírül adja a jövő eseményt, hogy Isten velünk lesz.

Alexandriai Clemens (Szent Kelemen)

Észak-Afrikai katekhéta (hitoktató)

Ókeresztény örökségünk 10. (fordította Tóth Vencel, javította Bugár M. István)

Buzdítás a görögökhöz (Protreptikosz) [190. körül]

X. 110. Felülmúlhatatlan, ugyanakkor könnyen elérhető jóindulatával Isten ereje gyorsan megvilágosította a földet, és az üdvösség magvaival betöltötte a mindenséget. Nem vitt volna ugyanis végbe ilye nagy művet ily rövid idő alatt isteni gondoskodás nélkül az Úr, akit külseje miatt megvetnek, cselekedetei miatt azonban imádnak. Ő a megtisztító, a megváltó, a kiengesztelő isteni Ige, a legnyilvánvalóbb valóságos Isten, aki egyenlő a mindenek Urával, mert az ő Fia volt, és „az Ige volt az Istenben”.

Karthágói Tertullianus

Észak-Afrikai ügyvéd, apologéta, presbiter

Ókeresztény írók 12.

Markion ellen (*Adversus Marcionem*) [208. körül]⁷

Fordította Nagy Imre

IV.20 Mikor azt találod, hogy egyetlen emberben saját vallomása szerint az ördögök légiója volt, bizonyonnyal lelkileg, tudd meg, hogy Krisztus a lelki ellenfeleivel vív meg, lelkileg felfegyverkezve, értsd meg, hogy lelkileg harcol, mert ő az, akinek az ördögök légiójával kell megvívni, hogy belássuk, erről a háborúról jövedölt a zsoltár: „Hatalmas az Úr, erős Úr a harcban.” (...) Először is, ez volt az a hit, amellyel [a vérfolyásos asszony] bízott Istenében, aki inkább akarja az irgalmas-ságot mint az áldozatot, aminek alapján biztos volt benne, hogy ez az Isten működik a Krisztusban. S ennek alapján érintette meg őt, nem mint embert vagy prófétát, hanem mint magát az Istent, akiről feltételezte, hogy semmiféle tisztátalanság be nem szennyezheti. (...) Krisztus az asszonynak ezt a hitét hagyta jóvá, aki egyedül a Teremtőben hitt, és válasza [az] volt, hogy Ő e jóváhagyott hit Istene.

Praxeas ellen (*Adversus Praxeam*) [213. körül]⁸

Fordította Vanyó László

II. 1. (...) Mi valójában mindig is és főleg most, mint a Paracletus által – aki elvezet ugyanis minden igazságra (Jn 16,13) – jobban kioktatottak, egyetlen Istent hiszünk, de azon rendelkezés alatt, amit oikonomiának mondunk, tartjuk, hogy az egyetlen Istennek Fia van, az ő beszéde, aki tőle magától jött ki, aki által minden lett és nála nélkül semmi sem lett (Jn 1,3). Őt küldte az Atya a Szűzbe, és ő született tőle, az ember és Isten, az Emberfia és Isten Fia, akit Jézus Krisztusnak is neveznek. (...) Aki azután ígéretének megfelelően elküldte az Atyától a Szent Lelket.

2. Ez a szabály visszanyúl az evangélium kezdetére, még a régebbi eretnekeket is megelőzi, nem kevésbé a tegnapi Praxeast, ezt bizonyítja eleve az összes eretnek késői mivolta, mint maga a tegnapi Praxeas újdonsága is. Ezért ez itt egy elő-

⁷ Markion dualista volt, az Ósz-et elvetette, az anyagvilágot rossznak, annak teremtőjét pedig gonosznak tartotta, Istent és Krisztust egymással szembeállította.

⁸ Praxeas modalista teológiát vallott (Isten csak egy személy, nincs három személy, csupán három név, cím), szerinte a kereszten az Atya szenvedett (patripaszszionizmus). Tertullianus az „üdvrenddel” (*dispensatio / oikonomia*) érvel: az Atya elküldte a Fiút, majd a Fiú által a Lelket, azaz külön személyek, de egy a lényegük, és csak egy Isten van. Érvét a régi hit szabálya (*regula fidei*) részének tekinti (II.2). Használja a Háromság (*trinitas*), lényeg (*substantia*) és személy (*persona*) szavakat is.

zetes ítélet, melyet minden eretneksége ellen érvényesíteni kell, hogy az az igaz, ami a korábbi, és az fattyúhajtás, ami későbbi. 3. (...) [A három személy] mind egytől van, nevezetesen a lényeg egysége által, és semmivel sem kevésbé őrződik meg az oikonomia szentsége, mely az egységet a hármasságba rendezi, háromnak nevezve el az Atyát és Fiút és a Lelket, nem állagban három, hanem sorrendben, nem lényegben, hanem jellegben, nem hatalomban, hanem megjelenésben, de egy lényegében, egy méltóságában és egyetlen hatalmában, mert egy az Isten, akitől ezek a méltóságok és jellegek és megjelenési alakok az Atya, Fiú és Szentlélek nevének tulajdonítódnak.

III. 1. Együgyűek ugyanis, hogy ne mondjam, oktalanok és műveletlenek, a hívők nagyobbik része mindig az, mert a világ annyi napja óta még a hit szabálya is az egyetlen és igaz Istenre utal, nem fogják fel azonban, hogy bár egyetlen, de üdvrendjével együtt kell annak hinni, és megijednek az üdvrendtől. (...) 2. Mondják: „Tartjuk az egyeduralmat!” [*monarchiam tenemus*], s a fogalmat magát még a latinok is zengzetesen mondják ki, s oly szakszerűen, még azt gondolnád, jól is értik a „monarchiát”, amelyet kiejtenek. (...) 3. Ha valóban Fia lett annak, akié a monarchia, az azt még nem osztja meg azonnal és nem szűnik meg a monarchia léte, ha még részeseként hozzávesszük a Fiút is... 5. Miféle dolog azt képzelni, hogy Isten megosztódik és szétszóródik a Fiúban és a Szentlélekben, második és harmadik helyet kap, éppen az Atya lényegének részeseiben, mikor ilyen nem történik még az angyalok olya nagy száma következtében sem, melyek pedig mennyire különböznek az Atya lényegétől?

VIII. Ha valaki azt róná fel nekem, hogy valamiféle probolét⁹ vezetek be, azaz egy dolog egy másiktól való kibocsátását, amit Valentinosz tesz, az Aeon-ból más és más Aeon-t származtatva... 2. (...) Valentinosz megkülönbözteti „kiáradásait” és elszakítja szerzőjüktől, s oly messzire helyezi tőle azokat, hogy az Aeon az Atyát nem ismeri. Sőt, még az ismeretére sem vágyakozhat, ellenkezőleg és éppenséggel elnyeli és feloldja magában a maradék lényeg. 3. Nálunk azonban egyedül a Fiú ismeri az Atyát, és az Atya kebelét ő beszélte el (vö. Mt 11:27, Jn 1:18), és mindent látott és hallott az Atyánál, és amit megparancsolt az Atya (Jn 8:38, 14:31), azt is mondja, nem a saját, hanem az Atya akaratát teljesíti, melyet közéről, sőt, kezdettől fogva ismert (Jn 6:38). 4. Mert ki ismeri azt, ami Istenben van, ha nem a Lélek, aki benne van (1Kor 2:11)?

A Beszéd mellett pedig mindig ott van a Lélek, hogy úgy mondjam, a Beszéd teste a Lélek.¹⁰ A Beszéd tehát mindig is az Atyában van, amint mondja: „Én az Atyában vagyok” (Jn 14:11), és mindörökké Istennél, amint meg van írva: „a Beszéd

⁹ Gör. *probolé* = „kiáramlás” (lat. *emanatio*), az Istenségből kiáramló szellemi erők-lények (aiónok vagy eónok) gnosztikus tana.

¹⁰ A „Beszéd” az Ige, a Fiú; a „Lélek”-nek fordított lat. *spiritus* jelentése szellem v. lehelet (vö. gör. *pneuma*). A Beszédnek a Lélek v. a lehelet abban az értelemben a „teste” (*corpus*), hogy általa jelenik meg és valóságos.

Istennél volt” (Jn 1:1), és soha nem szakadt el az Atyától, mert: „Én és az Atya egy vagyunk” (Jn 10:30). 5. Ez lesz az igazság „kiáradása”, az egység őre, ilyen értelemben az Atyától előhozottnak mondjuk a Fiút, de tőle el nem választottnak. Isten ugyanis előhozta Beszédét, amint a Paracletus¹¹ tanítja, mint a gyökér a hajtást, a forrás a folyót, a Nap a sugarat. Nos, az ilyenfajta „kiáradások” ugyanolyan lényegűek, mint amelyekből előjöttek. Nem habozom Fiúnak mondani, a gyökér hajtásának, a forrásból való folyónak, és a Nap sugarának, mert minden eredet szülő, és minden ami az eredetből jön elő, születt, még sokkal inkább az Isten Beszéde, aki sajátosan a Fiú nevet kapja. Sem a hajtást a gyökértől, sem a folyót a forrástól, sem a sugarat a Naptól elkülöníteni nem lehet, ahogy a Beszédet sem az Istentől. (...)

7. Minden, ami valamiből előjön, szükségképpen második az után, amiből előjött, de ezért még nem válik el tőle. Ahol pedig második van, ott ketten vannak, és ahol harmadik van, ott hárman vannak. Az Isten és a Fiú után a harmadik a Lélek ugyanis, amint a gyökér után harmadik a száron a gyümölcs, amint a forrás után harmadik a folyóból kivezető csatorna, és a Nap után harmadik a sugárból kipattanó szikra. Semmi sem idegenedik el azonban szülőjétől, melytől sajátosságait vesz. A Háromság tehát az Atyára visszanyúló összefüggő és összekapcsolódó sorozat, és a monarchiát semmi sem háborgatja, és az oikonomia állapotát megvédi.¹²

XII. 1. Ha téged még mindig botránkoztat a Háromság száma, mintha nem kapcsolódnának egyszerű egységbe, akkor kérdem, az egyetlen és egyedülálló hogyan szólhat többes számban: „Alkossunk embert képünkre és hasonlatosságunkra” (Ter 1,26), amikor ezt kellett volna mondania: „Alkossak embert képemre és hasonlatosságomra”, minthogy egyetlen és egyedülálló. (...)

3. Sőt, mert már hozzá tartozik a második személy, a Fiú, az ő Beszéde, és a harmadik, a Lehelet a beszédben, ezért hirdette meg többes számban: „alkossunk”, „képünkre”, „egy közülünk”. Akikkel ugyanis megalkotta az embert, akikhez hasonlónak alkotta meg, az a Fiú volt – aki az embert, akikhez hasonlónak alkotta meg, az a Fiú volt – aki majd felölti az embert –, s bizony a Lélek, aki majd megszenteli az embert, s beszél velük mint intézőkkel és ítélőkkel a háromság egységéből. (...)

7. A három összetartozóban egyébként mindenütt egy lényezet tartok, de másnak kell mondanom a jelentés szükségszerűsége alapján azt, aki parancsol, és azt, aki azt végrehajtja.

¹¹ A gör. *paraklétosz* = pártfogó, ügyvéd szóból; utalás a Szentlélekre (Jn 14:16)

¹² Az üdvrendben az Egy Isten személyei egymás után nyilatkoztak meg, de mindegyikben az Egy Isten nyilatkozott meg, ezért azonos lényegűek.

Római Hippolütosz

Püspök

Noétosz ellen (*Contra haeresin Noeti*) [230. körül]

Fordította Bugár M. István (kézirat, a fordító engedélyével)

8.1 (...) Ezek valóságosan hármak. 2. Ha pedig azt akarja [Noétosz] megtudni, mi biztosítja Isten egy-voltát, értse meg, hogy az ő egyetlen hatóereje. Ami tehát a hatását illeti, egy az Isten, a gondviselés szempontjából viszont hármásnak mutatkozik.

14.2 Ha az Ige Istennél volt, s egyúttal Isten volt (Jn 1:1), mit mondhatunk? Két istenről beszél (János)? Nem beszélek két istenről, hanem csak egyről, de két személyről, s a Szentlélek kegyelmének harmadik gondviselő tevékenységéről. 3. Egy Atya, de két személy, mert ott van a Fiú is. A harmadik pedig a Szentlélek. (...) 5. (...) Az Atya mindenek felett, a Fiú mindeneket átjárva, a Szentlélek pedig mindenekben.

Karthágói Cyprianus (Szent Ciprián)

Észak-Afrikai püspök, vértanú

Ókeresztény írók 15. (fordította Vanyó László)

A bizonyítékok három könyve Quiriniushoz [246-249. között]

II. könyv, VI. Krisztus Isten [fejezetcím] (...) Ha az isteni parancsnak engedelmessékedőket isteneknek lehet nevezni, annál inkább Isten Krisztus, Isten Fia, amint ő maga mondja a János szerinti evangéliumban...

II. könyv, X. Krisztus ember és Isten, két természetből egyesült, hogy közvetítő lehessen köztünk és az Atya között [fejezetcím] (...)

Az Úr imádságáról [251-252. között]

3. Úgy imádkozzunk tehát, kedves testvéreim, ahogyan Mesterünk, Isten tanította! Baráti és családi az imádság, ha Istent azzal kérjük, ami az övé, ha Krisztus imádsága száll fel hozzá. Az Atya saját Fiának szavaira ismer, amikor könyörgünk hozzá.

A türelem erényéről [256.]

6. Jézus Krisztus, a mi Urunk és Istenünk, ezt nem csak szavakkal tanította, kedves testvérek, hanem cselekedeteivel valóra is váltotta. (...) Eljövételétől fogva minden tettének jellemző kísérője a türelem, már legelőször is, amikor a menyyei fenségéből a földre szállt, Isten Fia nem utasította el az emberi test felöltését, és bár Ő maga nem volt bűnös, mások bűnét hordozta, miközben átmenetileg le-

tette halhatatlanságát, halandóként szenvedett, hogy az ártatlan elszenvedje a halált a bűnösök üdvösségéért.

24. (...) Az Atyaisten megparancsolta Fia imádását, és az isteni parancsról meg nem feledkező Pál apostol állítja, amikor mondja: „Isten felmagasztalta őt, és minden más nevet felülmúló nevet adott neki, hogy Jézus nevére hajoljon meg minden térd, a mennyieieké, a földieké és a földalattiaké.”

Ajánlott alapvető szakirodalom

- Chadwick, Henry: *A korai egyház* (Osiris, 2003)
- Hamman, Adalbert-G.: *Hogyan olvassuk az egyházatyákat?* (Bencés, 2009)
- Vanyó László: *Az ókeresztény egyház és irodalma I. Az első három évszázad* (Jel, 2013)

Források

- *Ókeresztény írók* 1-20. kötet (Szent István Társulat)
- *Ókeresztény örökségünk* sorozat (Jel Kiadó)
- *Catena Monográfiák* sorozat (Kairosz Kiadó)
- Angol nyelvű teljes adatbázis: www.newadvent.org, www.ccel.org